

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMEN VE YÖNETİCİLERİNİN, AKRAN ZORBALIĞINA İLİŞKİN BİLGİ DÜZEYLERİ VE DÜŞÜNCELERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

PRESCHOOL TEACHERS AND ADMINISTRATORS' INVESTIGATION OF KNOWLEDGE LEVELS AND OPINIONS ABOUT PEER BULLYING IN TERMS OF SOME VARIABLES

*Abdülbaki ERGEL, Gazi Üniversitesi/ Mardin Artuklu Üniversitesi,
bakiergel@gmail.com*

*Sevil BÜYÜKALAN FİLİZ, Gazi Üniversitesi,
sevilb@gmail.com*

Özet

Araştırmanın amacı okul öncesi öğretmen ve yöneticilerinin, çocuklarda akran zorbalığı bilgi ve düşüncelerinin bazı değişkenler açısından incelemektir. Erken çocukluk dönemi çocukların sosyalleştikleri ve bu süreçte duygularını paylaşma fırsatı buldukları önemli dönemlerden biridir. Çocuklar bu dönemde özellikle okul öncesi eğitim kurumlarında böyle imkânlar bulurlarsa hem sosyal hem de duygusal açıdan gelişebilirler. Erken yaşlarda akranlar arasında uzun süreli yaşanacak sorunları öğretmen ve yöneticilerin fark edememesi ve gerekli önlemleri almaması mağdurun eğitim hayatı başında okuldan soğumasına; uygulayanın şiddeti öğrenmesine neden olabilmektedir. Dağcıoğlu ve Yurdakul (2016)un çocuklarda akran zorbalığı adlı anketi, Okul Öncesi eğitim kurumlarına uyarlanıp, Uzman görüşleri alınarak 10 öğretmene uygulanmış son şekli verilen 24 soruluk anket yüz yüze görüşme yöntemiyle, 15 ilkokul ve 7 anaokulunda 123 öğretmen ve yönetici katılmıştır. Verilerin analiz edilmesinde SPSS 18.00 istatistik programı kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; öğretmen ve yöneticilerinin bilgi düzeylerinin 3,60 katılıyorum boyutunda olduğu, zorbalığın en fazla erkek öğrenciler arasında, sınıfta ve serbest zaman etkinliğinde yaşandığı, en fazla ailenin sorumlu tutulduğu, öğretmen ve yöneticilerin büyük bir kısmının bu konuda ders, seminer almadıkları, yayın ve kitap okumadıkları, öğretmenlerin yarısı ve yöneticilerin 2/3 üne yakını meslek hayatında zorbalığa maruz kaldığını düşündüğü bir çocukla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenler zorbalığın ne olduğunu, zorbalıkla karşılaştıklarında nasıl davranacakları ve kimden yardım isteyeceklerini etkinlikler yoluyla ve sohbet esnasında çocuklara öğretebilir. Okulda öğretmen, aile ve öğrencileri akran zorbalığı konusunda bilgilendirici seminer ve toplantılar düzenlenebilir. Okul Öncesi eğitimde akran zorbalığını ölçecek ölçme araçları geliştirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi Eğitim, Öğretmen, Yönetici, Akran Zorbalığı, Bilgi Düzeyi ve Düşünceler

Abstract

The purpose of this study is to analyze the perception of peer victimisation of preschool teachers and managers within some factors. Early childhood is an important period in which children socialize and share their feelings in this process. Children can develop both socially and emotionally if they find such opportunities in preschool education institutions. The fact that teachers and administrators are not aware of the problems to be experienced for a long time among peers at early ages and that they do not take the necessary precautions, make the victim cool down from the beginning of their education life; the violence of the practitioner. The peer victimisation questionnaire of Dağcıoğlu and Yurdakul has been applied to preschool education institutions also the questionnaire

that has been put into final form of 24 question has been applied to teachers and managers by face to face. 15 primary school and 7 preschool,123 teachers and managers has joined the survey.To analyze the datum SPSS 18.00 has been used. According to the result of the survey the perception level of teachers and managers is 3.60 as positive, the peer victimisation mostly appear between male students in school or free time activities,also it has been also found that teachers and managers mostly consider families as responsible and most of the teachers and managers hasnt been educated in terms of peer victimisation; moreover , they state that , they havent read any books any books or publishing , additionaly they have also stated that they have met a child who has suffered peer victimisation throughout their career. Teachers can teach children what is bullying, how to behave when faced with bullying, and who to ask for help through activities and during conversation. Informative seminars and meetings can be organized at the school for teachers, families and students on peer bullying. In preschool education, measurement tools can be developed to measure peer bullying.

Keywords: Preschool Education, Teacher, Director, Peer Bullying, Perception Level and Thoughts

Giriş

Doğumdan sonra aile bireyleri ile başlayan ve daha sonra okul öncesi eğitim ile devam eden akran ilişkileri ile akran zorbalığı da görülmeye başlanmakta ve görülen bu davranışlar ileriki yıllarda da devam edebilmektedir. Gülay (2009) Okul öncesi dönemdeki akran ilişkileri adlı çalışmasında, okul öncesi dönemde yaşanan sosyal ilişkilerin deneyimlerini şekillendirdiğini hatta kişinin diğer gelişim çağlarındaki sosyal duygusal açıdan uyumunu etkileyebileceğini belirtmiştir. Okul öncesi çağda çocuk, aktif zamanının çoğunu anaokulunda geçirir, içinde bulunan sosyal ilişkiler sistemine dahil olur. Bu dönemde akıl teorisi, okul öncesi dönem çocuklarının, çocuğun başarılı sosyalleşme ve okuldaki adaptasyonları üzerinde daha büyük bir etkiye sahip olmaları gereken iletişimsel niteliklerinin gelişmesini destekleyici düşüncenin daha fazla önemsenmesi gerektiği belirtilmektedir (Miller, 2012). Bu bağlamda, okul öncesi sınıf ortamının hangi yönlerinin, okul öncesi çocukların duygusal ve sosyal gelişimi için çok önemli olduğunu fark etmek önemlidir.

Okul öncesi eğitim yılları akranların ilk deneyimlerini yaşayacakları ilişkiler kurulması açısından daha ilk sosyal problemlerle karşılaşma olasılığını beraberinde getirmektedir (Wood, Cowan, & Baker, 2002). Bir çocuk okul öncesi eğitim süresince yeni arkadaşlıklar kurmayı ve bu arkadaşlıkları devam ettirmeyi; akranlarının onu sevip sevmediği hakkında fikir yürütmeyi, grup kurmayı, statü elde etmeyi ve sosyal becerilerini geliştirmeyi öğrenmektedir (Hanish, Ryan, Lynn-Martin, & Fabes, 2005). Okul öncesi eğitim süresince çocuklar sosyal ve duygusal yönden pek çok deneyim yaşamakta ve çoğu zaman bu deneyimler kalıcı davranışlara dönüşmektedir. Bu yüzden bu yaşlarda çocukların sağlıklı deneyimler yaşayacağı sosyal ortamlara ihtiyaç duyar. Okul Öncesi eğitim (2013) programında da açıkça belirtildiği gibi okul öncesi eğitimin 1. Amacı olarak: Çocukları beden, zihin ve duygu bakımından geliştirmek ve iyi arkadaşlıklar kurmalarına sağlamak olarak gelişmelerini sağlamak olarak belirtilmiştir. Çünkü Akranlar arasındaki olumlu ilişkiler, çocuğu sağlıklı gelişimde desteklemekte iken akranlar arasında yaşanan problemler de ileriki gelişim çağlarındaki sorunların belirleyicisi olabilir (Brown, Odom, & Conroy, 2001).

Lipman (2003) oyun sırasında görülen anlaşmazlıkların ilerleyen yıllarda şiddet, iş yeri zorbalığı, yetişkin istismarı olarak sürebileceğine vurgu yapmıştır. Olumlu akran ilişkileri çocuğun gelişimi için destekleyici olurken; akran ilişkilerindeki problemler ileride sosyal yeterlik problemlerine sebep olabilmektedir (Brown, Odom, & Conroy, 2001). Zorbalık davranışları okul öncesi dönem çocuklarının sosyal duygusal gelişimlerini olumsuz etkilemektedir (Uysal & Dinçer, 2012). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki bazı çocuklar akranları işbirliği yapmakta, yardımlaşmakta ve sağlam arkadaşlıklar kurduğu için diğer çocuklar tarafından sevilme; birtakım çocuklar da akranlarına sürekli sataşmakta, saldırmakta bunun sonucu olarak çok az arkadaşına sahip olmakta olduğu (Gifford-Smith & Rabiner, 2004). İyi ilişkiler kurup sevilen çocuklar günlük aktif zamanlarının çoğunu geçirdikleri okul öncesi eğitim kurumlarında gelişmekte ve yeni arkadaşlar kazanarak uyumlu ilişki deneyimleri kazanabilmekte Uysal ve Akman (2015), okul öncesi eğitim sınıflarında çevresine uyum sağlayan iyi ilişkiler kuran arkadaşları tarafından kabul edildikleri ve öğretmenleri tarafından olumlu dönütler aldıklarını belirtmişlerdir. Arkadaşları ile iyi geçinemeyen sağlıklı etkileşimde bulunamayan çocuklarda özellikle sosyal duygusal açıdan olumsuz etkilenmekte hatta olumsuz deneyimleri sonraki gelişim çağlarına taşınabilmektedir. Yardımlaşma, işbirliği yapma ve nezaket gibi kimi çocuğu olumlu etkileyen davranışların okul öncesi eğitim ortamlarında gelişebileceği gibi anlaşmazlık, saldırganlık ve zorbalık gibi olumsuz davranışlarda görülebilmektedir(Hay, Payne, & Chadwick, 2004).

Akranların birbirleriyle ilişkileri incelendiğinde erken çocukluk dönemindeki ilişkilerde çocuğun içinde bulunduğu sosyal çevrede çocukların birbirleriyle etkileşimleri, sosyal becerileri ve sosyal davranışları ilişkileri oluşturduğu; bireyin kendi özelliklerine ek olarak akranlarının destek çıkması, seyirci kalması güçler arasındaki denge-dengesizlik ilişkilerini belirleyen diğer etkenlerdir Song (2006). Hatta Akran yapısının dışında yer alan ebeveynler ve öğretmenler, çocukların akran ilişkilerini bazen etkilenmekte ve hatta akran ilişkilerinden

etkilenebilmektedir (Rodkin, & Hodges, 2003). Şöyle ki akran zorbalığına şahit olan ebeveyn veya öğretmen sessiz kaldığında veya yanlış bir tutum adeta zorbayı cesaretlendirmekte ve zorbalığın boyutlarının artmasına sebebiyet verebilmektedir veya akran zorbalığının yaşandığı bir sınıfta öğretmen olumsuz etkilenebilmektedir. Bu yüzden özellikle öğretmen ve yöneticilerinin okullarda neyin zorbalık olup olmadığını iyi bilmesi, doğru bir tutum geliştirmesi açısından son derece önemli bir olgudur.

Küçük çocuklarda akran şiddetinin doğasını ve biçimlerini anlamak için çocukların günlük yaşamları ve oyunlarını anlayabilmek gerekir. Zorbalık olgusu sadece okullarla bağlantılı değil, maalesef hayat boyu devam ediyor. Buradaki odak noktamız okul zorbalığıdır. Olweus (1996), zorbalığın altında yatan bir saldırgan davranış olduğunu ve bir çocuğun ya da gencin, bir ya da daha fazla zaman zarfında olumsuz eylemlere kasıtlı olarak, defalarca ve uzun bir süre maruz kaldığında, zorbalığa maruz kaldığını ya da kurban edildiğini öne sürmüştür. Olweus (1993) ayrıca zorbalığın sadece fiziksel olarak şiddet içermediğini, psikolojik saldırganlığı içerebileceğini, dolayısıyla dolaylı ve dolaysız zorbalık arasında çok önemli bir ayrım yapıldığını belirtmiştir. Doğrudan zorbalık, vurma, tekme, itme, lakap takma, hakaret ifadeleri veya kaba hareketler kullanma veya sözlü tehditler oluşturmazdır. Dolaylı zorbalık, bir kişinin sosyal bir gruptan kasıtlı olarak dışlanması, bir kimsenin kötü bir dedikodu yayması, başkalarının bir üçüncü kişiye sırlarını ifşa etmesi ve son zamanlarda metin mesajları, telefon ya da internet üzerinden anonim sanal zorbalık gibi davranışları içerir. Naylor ve ark.(2006). Salmivalli ve diğ. (1996), zorba ve mağdurlara ek olarak bir dizi katılımcı rolünü tanımlamıştır. Çocukların benimsediği bu roller-kabadayı destekleyenler, zorba, yabancı ve savunucuların güçlendiricileri - her birinin zorbalığın devam edip etmediği veya akran grubunun üyelerinin bunu durdurmaya müdahale edip etmediği konusunda derin bir etkisi olabilir.

Literatür incelendiğinde erken çocukluk döneminde akran zorbalığı ile ilgili yerli ve yabancı pek çok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Kochenderfer ve Ladd (1996), Amerika da ortalama yaşları 5.5 olan erken çocukluk çağındaki 200 çocukla bir araştırma yapılmış çocukların yaklaşık 50 sinin zaman zaman mağduriyet yaşadıkları anlaşılmıştır. Bir diğer çalışmada Grünigen, Perren, Nagele ve Alsaker (2010) İsviçre de okul öncesi eğitime devam eden çocukların kabul görme ve mağduriyet yaşama durumları incelenmiş göçmen çocukların diğer çocuklara göre daha az kabul gördükleri ve daha fazla mağduriyet yaşadıkları sonucuna ulaşmışlardır. Tepetaş, Akgün ve Akbaba, Altun (2010) okul öncesi öğretmenlerinin zorbalık hakkındaki görüşlerini araştırmak amacıyla 6 yaş grubu 15 öğretmenle, Gözlem ve yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılarak yapılan çalışmada öğretmenlerin zorbalık davranışlarını fiziksel şiddet ve söz dinlememek, nadiren ise sözel ve psikolojik zorbalık olarak tanımladıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, erken çocukluk çağındaki çocukların eğitim gördüğü ilkokul ve anaokullarında görev yapan okul öncesi öğretmen ve yöneticilerin akran zorbalığı bilgi düzeylerini farklı demografik değişkenlere göre saptamaktır. Bu amaca ulaşabilmek için şu sorulara cevap aranacaktır.

1. Öğretmen ve Yöneticilerin akran zorbalığı bilgi ve düşünceleri nedir?
2. Öğretmenlerin akran zorbalığı bilgi düzeyleri görev yaptığı kurum türüne göre değişmekte midir?
3. Yöneticilerin akran zorbalığı bilgi düzeyleri görev yaptığı kurum türüne değişmekte midir?
4. Öğretmen ve Yöneticiler Akran Zorbalığı Konusunda bilgi sahibi olmak için her hangi bir çaba göstermekte midir?
5. Öğretmen ve Yöneticilere göre okul öncesi eğitim kurumlarında akran zorbalığı ne kadar yaşanmaktadır?
6. Öğretmen ve Yöneticilere göre okul öncesi eğitim kurumlarında akran zorbalığının yaşandığı yer ve etkinlik türü neresidir?
7. Öğretmen ve Yöneticilere göre okul öncesi eğitim kurumlarında akran zorbalığının önlenmesi veya etkilerinin en aza indirilmesinde sorumluk kime düşmektedir?

Yöntem

Okul öncesi eğitim kurumları, öğretmen ve yöneticilerinin, çocuklarda akran zorbalığı hakkındaki bilgi ve düşüncelerinin incelendiği bu araştırma nicel bir çalışmadır. Bu çalışmada nicel verilerin kullanılmasının amacı evren ve örneklemin geniş olması ve çok sayıda veriye ulaşılır (Özdemir, 2014: 80). Bu tür araştırmalarda çok sayıda veri toplanması ile detaylı bilgiye ulaşılarak çalışmanın geçerliliğini artırır (Karakaya, 2009).

Çalışma Grubu

Okul Öncesi eğitim kurumları: ilkokul ve anaokullarında 2018-2019 eğitim-öğretim yılı 1. Döneminde görev yapan öğretmen ve yöneticilerin akran zorbalığı bilgi ve düşüncelerinin bazı değişkenler yönünden incelendiği bu çalışma Mardin ili Artuklu ilçesinde rastgele seçilen 15 ilkokul ve 7 anaokulunda bulunan 84 öğretmen ve 39 yönetici toplam 123 kişi oluşturmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada Dağcıoğlu ve Yurdakul (2016) tarafından aile hekimlerinin ve çocuk sağlığı ve hastalıkları hekimlerinin, çocuklarda akran zorbalığı hakkındaki bilgi düzeylerinin araştırılması amacıyla hazırlanmış 25 soruluk anket formu, Okul Öncesi eğitim kurumlarına uzman görüşleri alınarak uyarlanıp, 10 öğretmen ve yöneticiye uygulanmış, anlaşılmayan sorular çıkarıldıktan sonra yapılandırılmış; Öğretmen ve Yöneticilerin akran zorbalığının okul öncesi eğitimde yaşanması ile ilgili düşüncelerini araştıran 11, öğretmen ve yöneticilerin bilgi düzeylerini araştıran 13, toplam 24 soruluk anket yüz yüze görüşme yöntemiyle uygulanmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırmada öngörülen verileri toplamak üzere Mardin İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden araştırma izin onayı alınmıştır. Öğretmen ve Yöneticilerin anket formları araştırmacı tarafından katılımcılara ulaştırılmış ve doldurulduktan sonra geri toplanmıştır. Araştırmacı formların doldurulmasında öğretmen ve yöneticilere rehberlik etmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde SPSS (Statistical Packet for Social Studies) 18.00 programı kullanılmıştır. Alt problemlere ilişkin olarak frekans (f), yüzde (%) ve aritmetik ortalama (X) hesaplanmıştır. Demografik değişkenlerle akran zorbalığı bilgi düzeyleri arasındaki ilişkiyi bulmak için t-testi ve anova, çoklu cevaplı sorulara Çoklu Yanıt analizi yapılmış

Bulgular ve Yorum

Tablo 1.

Öğretmen ve yöneticilerin kurbanların akran zorbalığına en sık maruz kaldıkları yere ilişkin düşüncelerinin dağılımı

	Öğretmen		Yönetici	
	N	%	N	%
Okul yolu	30	15,6%	20	23,0%
Okul bahçesi	43	22,4%	22	25,3%
Sınıf	39	20,3%	17	19,5%
Yemekhane	12	6,3%	4	4,6%
Okul tuvaleti	41	21,4%	13	14,9%
Okul dışı oyun parkı	27	14,1%	11	12,6%
Total	192	100,0%	87	100,0%

Tablo 1 e göre; öğretmenlerin %22,4'ünün okul bahçesi, %21,4'ünün okul tuvaleti, %20,3'ünün sınıf, %15,6'sının okul yolu, %14,1'inin okul dışı oyun parkı, %21,4'ünün yemekhane; yöneticilerin %25,3'ünün okul bahçesi, %23,00'nün okul yolu, %19,5'inin sınıf, %14,9'unun okul tuvaleti, %12,6'sının okul dışı oyun parkı, %4,6'sının yemekhane olduğunu düşündüğü görülmektedir.

Tablo 2.

Öğretmen ve yöneticilerin okul öncesi çağı çocuklarında akran zorbalığına maruz kalma oranına ilişkin düşüncelerinin dağılımı

	Öğretmen		Yönetici	
	N	%	N	%
Yüzde 5-15	35	41,7	19	48,7
Yüzde 25-35	24	28,6	9	23,1
Yüzde 40-50	14	16,7	9	23,1
Yüzde 55-65	10	11,9	1	2,6
Boş	1	1,2	1	2,6
Total	84	100,0	39	100,0

Tablo 2'ye göre; öğretmenlerin %41,7'sinin yüzde 5-15, %28,6'sının yüzde 25-35, %16,7'sinin yüzde 40-50, %11,9'unun yüzde 55-65 aralığında yaşandığını düşündüğü, soruyu boş bırakanların %1,2 olduğu; yöneticilerin %48,7'sinin yüzde 5-15, %23,1'inin yüzde 25-35, %23,1'inin yüzde 40-50, %2,6'sının yüzde 55-65 aralığında yaşandığını düşündüğü, %2,6'sının da soruyu boş bıraktığı görülmektedir.

Tablo 3.

Öğretmen ve yöneticilerin akran zorbalığının hangi cinsiyetkiler arasında daha sık görüldüğüne ilişkin düşüncelerinin dağılımı

	Öğretmen		Yönetici	
	N	%	N	%
Kız çocukları arasında	3	3,6	1	2,6
Erkek çocukları arasında	58	69,0	27	69,2
İki cinsiyette eşit	21	25,0	11	28,2
Boş	2	2,4	0	0
Total	84	100,0	39	100,0

Tablo 3'e göre; öğretmenlerin %69,0'unun erkek çocukları arasında, %25,0'inin iki cinsiyette eşit, %3,6'sının kız çocukları arasında, %2,4'ünün soruyu boş bıraktığı; yöneticilerin %69,2'sinin erkek çocukları arasında, %28,2'sinin iki cinsiyette eşit, %2,6'sının kız çocukları arasında daha sık görüldüğünü düşündüğü görülmektedir.

Tablo 4.

Öğretmen ve yöneticilerin akran zorbalığının önlenmesi ve psikososyal etkilerinin oluşmasının engellenmesinde en önemli sorumluluk kimlere düştüğüne ilişkin düşüncelerinin dağılımı

	Öğretmen		Yönetici	
	N	%	N	%
Öğretmen	52	32,7	22	31,9
Aile	72	45,3	29	42,0
Okul yönetimi	17	10,7	11	15,9
Sınıf arkadaşları	14	8,8	7	10,1
Diğer	4	2,5	0	,0
Total	159	100,0	69	100,0

Tablo 4'e göre; öğretmenlerin %45,3'ünün aile, %32,7'sinin öğretmen, %10,7'sinin okul yönetimi, %8,8'inin sınıf arkadaşları, %2,5'inin diğer; yöneticilerin %42,0'sinin aile, %31,9'unun öğretmen, %15,9'unun okul yönetimi, %10,1'inin sınıf arkadaşlarına sorumluluk düşüğünü düşündükleri görülmektedir.

Tablo 5.

Öğretmen ve yöneticilerin akran zorbalığına mağdurların en sık maruz kaldıkları etkinlik türüne ilişkin düşüncelerinin dağılımı

	Öğretmen		Yönetici	
	N	%	N	%
Serbest zaman	73	55,7	25	48,1
Oyun	27	20,6	13	25,0
Müzik	2	1,5	1	1,9
Okuma yazmaya hazırlık	2	1,5	1	1,9
Türkçe dil	2	1,5	1	1,9
Rutin	25	19,1	11	21,2
Total	131	100,0	52	100,0

Tablo 5'e göre; öğretmenlerin %55,7'sinin serbest zaman, %20,6'sının oyun, %19,1'inin rutin, %1,5'inin okuma yazmaya hazırlık, %1,5'inin türkçe dil, %1,5'inin müzik; yöneticilerin %48,1'inin serbest zaman, %25,0'inin oyun, %21,2'rutin, %1,9'unun okuma yazmaya hazırlık, %1,9'unun türkçe dil, %1,9'unun müzik etkinliğinde maruz kaldıklarını düşündükleri görülmektedir.

Tablo 6.

Öğretmen ve yöneticilerin okul başarısı düşen veya okula gelmek istemeyen çocuklarda akran zorbalığının akıllarına gelmesine ilişkin düşüncelerinin dağılımı

	Öğretmen		Yönetici	
	N	%	N	%
Evet	67	79,8	34	87,2
Hayır	13	15,5	3	7,7
Fikrim yok	4	4,8	2	5,1
Total	84	100,0	39	100,0

Tablo 6'ya göre; öğretmenlerin %79,8'inin evet, %15,5'inin hayır, %4,8'inin fikrim yok; yöneticilerin %87,2'sinin evet, %7,7'sinin hayır, %5,1'inin fikrim yok dedikleri görülmektedir.

Tablo 7.

Öğretmen ve yöneticilerin akran zorbalığı konusunda herhangi bir ders veya seminer aldıklarına ilişkin düşüncelerinin dağılımı

	Öğretmen		Yönetici	
	N	%	N	%
Evet	19	22,6	13	33,3
Hayır	65	77,4	26	66,7
Total	84	100,0	39	100,0

Tablo 7'ye göre; öğretmenlerin %22,6'sının evet, %77,4'ünün hayır; yöneticilerin %33,3'ünün evet, %66,7'sinin hayır dedikleri görülmektedir.

Tablo 8.

Öğretmen ve yöneticilerin akran zorbalığı konusunda herhangi bir yayın veya kitap okuduklarına ilişkin düşüncelerinin dağılımı

	Öğretmen		Yönetici	
	N	%	N	%
Evet	35	41,7	17	43,6
Hayır	49	58,3	22	56,4
Total	84	100,0	39	100,0

Tablo 8'e göre; öğretmenlerin %41,7'sinin evet, %58,3'ünün hayır; yöneticilerin %43,6'sının evet, %56,4'ünün hayır dedikleri görülmektedir.

Tablo 9.

Öğretmen ve yöneticilerin meslek hayatınızda akran zorbalığına maruz kaldığını düşündükleri bir çocuk olduğuna ilişkin düşüncelerinin dağılımı

	Öğretmen		Yönetici	
	N	%	N	%
Evet	40	47,6	27	69,2
Hayır	43	51,2	12	30,8
Boş	1	1,2	0	0
Total	84	100,0	39	100,0

Tablo 9'a göre; öğretmenlerin %47,6'sının evet, %51,2'sinin hayır, %1,2'sinin soruyu boş bıraktığı; yöneticilerin %69,2'sinin evet, %30,8'inin hayır dedikleri görülmektedir.

Tablo 10.

Öğretmen ve yöneticilerin meslek hayatlarında akran zorbalığına maruz kaldığını düşündükleri bir çocuk ile karşılaştıklarına ilişkin düşüncelerinin görevlerinin türüne göre değiştiğinin t-testi verilerinin dağılımı

Okuldaki Göreviniz	N	Ortalama	Standart Sapma	t	df	p
Öğretmen	84	1,54	,525	2,317	121	,022
Yönetici	39	1,31	,468			

Tablo 10'a göre öğretmenlerin ortalamasının 1,54 yöneticilerin ortalamasının 1,31 olduğu; sig. (2-tailed) değerinin ,002<0,05 olduğu görülmektedir.

Tablo 11.

Yöneticilerin meslek hayatlarında akran zorbalığına maruz kaldığını düşündükleri bir çocuk ile karşılaştıklarına ilişkin düşüncelerinin görev yaptıkları kurum türüne göre değiştiğinin t-testi verilerinin dağılımı

Okuldaki Göreviniz	N	Ortalama	Standart Sapma	t	df	p
İlkokul	28	1,18	,390	-3,034	37	,004
Anaokulu	11	1,64	,505			

Tablo 11'e göre ilkokulda çalışan yöneticilerin ortalamasının 1,18, anaokulunda çalışan yöneticilerin ortalamasının 1,64 olduğu; sig. (2-tailed) değerinin ,004<0,05 olduğu görülmektedir.

Tablo12.

Öğretmen ve Yöneticilerin Görev Türü Bakımından Akran Zorbalığı Ortalama Bilgi Düzeylerinin Dağılımı

Görev Türü	N	Mean	Std. Deviation
Öğretmen ve Yöneticilerin	84	3,6186	,36035
akran zorbalığı bilgi düzeyi	39	3,6389	,35015
ortalaması			

Tablo 12'ye göre; Öğretmenlerin ortalamasının 3,61, Yöneticilerin Ortalamasının 3,63 olduğu görülmektedir.

Tablo 13.

Öğretmen ve Yöneticilerin Görev Türü Bakımından Cevapladıkları Sorulara Göre Akran Zorbalığı Ortalama Bilgi Düzeylerinin Dağılımı

Görev Türü	N	F	Std. D	
Hangisi Akran Zorbalığını Tanımlayan İfadedir	Öğretmen Yönetici	84 39	3,38 3,31	1,150 ,950
Hangisi Akran Zorbalığı Kapsamına Giren Davranışlardandır	Öğretmen Yönetici	84 38	3,96 3,76	1,080 1,149
Hangisi Akran Zorbalığının Tipleri Arasındadır	Öğretmen Yönetici	83 39	4,13 4,05	,894 ,944
Hangisi Akran Zorbalığının Unsurları Arasında Yer Alır	Öğretmen Yönetici	81 38	3,79 4,13	,918 ,906
Tepkisel davranış akran zorbalığının bir alt grubu değildir.	Öğretmen Yönetici	84 39	2,43 2,23	,716 ,706
Fiziksel ve sözel zorbalık doğrudan zorbalık olarak tanımlanırken, toplumsal dışlanma ve kasıtlı birini grubun dışına itme dolaylı zorbalık olarak tanımlanır	Öğretmen Yönetici	84 39	3,71 3,92	,844 ,739
Sözel zorbalık kızlarda en çok görülen zorbalık türüdür	Öğretmen Yönetici	84 39	3,45 3,64	,974 ,959
Fiziksel zorbalık erkeklerde en çok görülen zorbalık türüdür.	Öğretmen Yönetici	84 39	3,98 4,00	,744 ,761
Okulu sevdiğini söyleyen öğrenciler ile okulu sevmediğini söyleyen ile aynı oranda zorbalığa maruz kalmamaktadır	Öğretmen Yönetici	84 39	3,61 3,64	,822 1,038
Akran Zorbalığına maruz almanın ırk ya da etnik kökene göre farklılaşmadığı görülür.	Öğretmen Yönetici	84 39	3,26 3,33	,971 1,132
Duygusal zorbalık diğer tüm zorbalık türlerinden daha fazla oranda benlik saygısını, depresyonu ve kaygıyı etkiler.	Öğretmen Yönetici	84 39	4,11 4,00	,640 ,725
Zorba çocukların aktif ve iddiacı oldukları, kolaylıkla gaza geldikleri, sosyal becerilerin düşük olduğu görülür.	Öğretmen Yönetici	84 39	3,71 4,08	,858 ,532
Bir kereye mahsus saldırganca davranış, akran zorbalığı olarak değerlendirilmez.	Öğretmen Yönetici	83 39	3,54 3,23	,991 1,180

Tablo 13'e göre; Hangisi Akran Zorbalığını Tanımlayan İfadedir sorusuna öğretmenlerin 3,38 Yöneticilerin 3,31 ortalama düzeyde doğru olan ifadelere katıldığı görülmektedir.

Hangisi Akran Zorbalığı Kapsamına Giren Davranışlardandır sorusuna öğretmenlerin 3,96, Yöneticilerin 3,76 ortalama düzeyde doğru olan ifadelere katıldığı görülmektedir.

Hangisi Akran Zorbalığının Tipleri Arasındadır sorusuna öğretmenlerin 4,13, Yöneticilerin 4,05 ortalama düzeyde doğru olan ifadelere katıldığı görülmektedir

Hangisi Akran Zorbalığının Unsurları Arasında Yer Alır sorusuna öğretmenlerin 3,79 Yöneticilerin 4,13 ortalama düzeyde doğru olan ifadelere katıldığı görülmektedir.

Tepkisel davranış akran zorbalığının bir alt grubu değildir. İfadesine öğretmenlerin 2,43, Yöneticilerin 2,23 ortalama düzeyde katıldığı görülmektedir.

Fiziksel ve sözel zorbalık doğrudan zorbalık olarak tanımlanırken, toplumsal dışlanma ve kasıtlı birini grubun dışına itme dolaylı zorbalık olarak tanımlanır, İfadesine öğretmenlerin 3,71, Yöneticilerin 3,92 ortalama düzeyde katıldığı görülmektedir.

Sözel zorbalık kızlarda en çok görülen zorbalık türüdür, ifadesine öğretmenlerin 3,45, Yöneticilerin 3,64 ortalama düzeyde katıldığı görülmektedir.

Fiziksel zorbalık erkeklerde en çok görülen zorbalık türüdür. İfadesine öğretmenlerin 3,98 Yöneticilerin 4,00 ortalama düzeyde katıldığı görülmektedir.

Okulu sevdiğini söyleyen öğrenciler ile okulu sevmediğini söyleyen ile aynı oranda zorbalığa maruz kalmamaktadır, ifadesine öğretmenlerin 3,61, Yöneticilerin 3,64 ortalama düzeyde katıldığı görülmektedir.

Akran Zorbalığına maruz kalmanın ırk ya da etnik kökene göre farklılaşmadığı görülür. ifadesine öğretmenlerin 3,26, Yöneticilerin 3,33 ortalama düzeyde katıldığı görülmektedir.

Duygusal zorbalık diğer tüm zorbalık türlerinden daha fazla oranda benlik saygısını, depresyonu ve kaygıyı etkiler, ifadesine öğretmenlerin 4,11, Yöneticilerin 4,00 ortalama düzeyde katıldığı görülmektedir.

Zorba çocukların aktif ve iddiacı oldukları, kolaylıkla gaza geldikleri, sosyal becerilerin düşük olduğu görülür. ifadesine öğretmenlerin 3,71, Yöneticilerin 4,08 ortalama düzeyde katıldığı görülmektedir.

Karşı tarafa kazara zarar verme ya da bir kereye mahsus saldırganca davranış, akran zorbalığı olarak değerlendirilir. İfadesine öğretmenlerin 3,54, Yöneticilerin 3,23 ortalama düzeyde katıldığı görülmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada Okul öncesi öğretmen ve yöneticilerinin, Akran zorbalığına ilişkin bilgi düzeyleri ve düşüncelerinin bazı değişkenler açısından incelenmiştir.

Bu çalışma sonucunda çoklu cevaplı sorularda, kurbanların akran zorbalığına en sık maruz kaldıkları yer olarak öğretmenler en fazla okul bahçesi, okul tuvaleti ve sınıf, yöneticiler okul bahçesi, okul yolu ve sınıf cevabını vermişlerdir öğretmen ve yöneticilerin ortak cevaplarında en fazla okul bahçesi ve sınıf dikkat çekmektedir. Kartal ve Bilgin (2008) de yaptıkları çalışmada çocukların akran zorbalığına en çok sınıfta, okul bahçesinde, okul yolunda, okul tuvaletinde ve okul kantininde maruz kaldıkları sonucuna ulaşmışlardır. Benzer bir çalışmada Salmivalli & Peets (2009) yapmış oldukları çalışmada okulda ve çevresinde, okul yolunda ya da oyun etkinlikleri sırasında gerçekleştiği sonucuna ulaşmışlardır. Çalışmamızla benzer sonuçları yine Bliding, Holm ve Hagglund (2002) yaptıkları çalışmada soyunma odaları, koridor, okul tuvaleti, molalarda ve okul bahçesinde akran zorbalığı davranışlarının büyük çoğunluğunun yaşandığı sonucuna ulaşmışlardır.

Akran zorbalığına maruz kalma, okul öncesi çağı çocuklarında sizce hangi oranda yaşanır sorusuna öğretmen ve yöneticilerin yarısına yakını Yüzde 5-15 aralığında olduğunu düşünmüşlerdir. Yurdakul & Dağcıoğlu (2016) göre Öğrencilerin okullarda Yüzde 15-40 aralığında akran zorbalığına maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Benzer çalışmalarda; Kirves ve Sajaniemi (2012) Finlandiya’da akran zorbalığının yaygınlığı incelendiğinde akran zorbalığı %7.1, Peren ve Alsaker’ın (2006) İsviçre’de okul öncesi çağda akran zorbalığı ile ilgili yaptıkları çalışmada %8 oranında bulunmuştur.

Akran zorbalığı hangi cinsiyet grubu arasında daha sık görülmektedir sorusuna öğretmen ve yöneticilerin büyük bir kısmı erkek öğrencileri arasında olduğunu düşünmüşlerdir. Yine Smith & Ananiadou, (2003) yaptıkları çalışmada Fiziksel zorbalığın erkekler arasında daha fazla görüldüğünü sözel zorbalığın kızlar arasında daha fazla yaşandığı sonucuna ulaşmışlardır. Mynard & Joseph (2000) tarafından yapılan çalışmada fiziksel zorbalığın erkekler arasında daha fazla yaşandığı sonucuna ulaşmışlardır. Yine Ostrov ve Keating (2004) yaptıkları bir çalışmada erkekler arasında fiziksel şiddetin kızlardan daha fazla yaşandığı sonucuna ulaşmışlardır.

Akran zorbalığının önlenmesi ve psikososyal etkilerinin oluşmasının engellenmesinde en önemli sorumluluk sizce kimlere düşmektedir sorusuna öğretmen ve yöneticilerin aynı düşünceye sahip oldukları, birinci sırada, yarısına yakını aile, ikinci sırada öğretmenler, üçüncü sırada okul yönetiminin sorumlu olduğunu düşünmektedir. Benzer bir çalışmada Yalçıntaş Sezgin (2018) de Öğretmenlerin görüşüne göre akran zorbalığına neden olarak en fazla aile olarak görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Akran zorbalığına mağdurların en sık maruz kaldıkları etkinlik türüdür sorusuna öğretmen ve yöneticilerin benzer düşünceye sahip oldukları, öğretmenlerin yarısından fazlası serbest zaman, yöneticilerin yarıya yakını serbest zaman, ikinci sırada oyun, üçüncü sırada rutin etkinlikler sırasında yaşandığını düşünmektedir. Yurdakul

ve Dağcıoğlu (2016) şiddetin daha fazla az kontrol edilen veya hiç kontrolün olmadığı yerlerde gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Benzer şekilde (Smith & Ananiadou, 2003) genellikle zorbalığın yapılandırılmamış veya az yapılandırılmış etkinlikler sırasında yaşanmakta olduğunu belirtmişlerdir. Yalçıntaş Sezgin (2018) de okul öncesi öğretmenlerin akran zorbalığına ilişkin bilgi ve görüşleri adlı çalışmada elde ettiği sonuçlarda çocukların akran zorbalığına en çok maruz kaldıkları etkinlikler olarak birinci sırada serbest zaman, ikinci sırada oyun, üçüncü sırada rutin etkinlikler olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu yönüyle çalışmamızda da aynı sonuçlara ulaşılmıştır.

Okul başarısı düşen veya okula gelmek istemeyen çocuklarda akran zorbalığı hiç aklınıza geldi mi sorusuna öğretmen ve yöneticilerin büyük bir kısmı evet düşündüklerini. Öğretmenler ve yöneticilerin okul başarısı düşen ve okula gelmek istemeyen çocukta akran zorbalığından kaynaklanabileceğini düşünmektedir. Bu durum öğretmen ve yöneticilerin akran zorbalığı ile devamsız öğrencilerin ve başarısız öğrencilerin durumu arasında bağlantı olabileceğini düşündükleri anlaşılmaktadır. Uysal ve Çağlayan (2012) Çocukların akran zorbalığına maruz kalmaları okula gitmekte isteksizlik oluşturabildiği akran zorbalığından kurtulmak için mağdur evi güvenli gördüğünden okula gitmemeyi tercih etmemektedir.

Akran zorbalığı konusunda herhangi bir ders veya seminer aldınız mı sorusuna öğretmen ve yöneticilerin büyük bir kısmının hayır dediği görülmektedir. Bu durum öğretmen ve yöneticiler ile akran zorbalığı konusunda bir çalışma yapılabileceğini göstermektedir.

Akran zorbalığı konusunda herhangi bir yayın veya kitap okudunuz mu sorusuna öğretmen ve yöneticilerin yarısından fazlasının herhangi bir yayın ve kitap okumadıklarını belirtmişlerdir. Herhangi bir seminer veya ders almadıkları da göz önünde bulundurulursa öğretmen ve yöneticilerin akran zorbalığı konusunda bilinç düzeylerini artırıcı seminerler düzenlenebilir ve ilgili okumalar teşvik edilebilir.

Meslek hayatınızda akran zorbalığına maruz kaldığınızı düşündüğünüz bir çocuk oldu mu sorusuna öğretmen ve yöneticiler arasında anlamlı bir farklılık olduğu T testinden de anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin yarısı evet yarısı hayır dediği, yöneticilerin büyük bir kısmı evet üçte birine yakını hayır cevabını verdiği görülmektedir. Bu durumun nedenleri; yöneticilerin okuldaki bütün sınıflardaki öğrenciler ile ilgilenmeleri ve kıdem yıllarının genelde öğretmenlerden daha yüksek olunmasından kaynaklanmış olabileceği düşünülebilir.

Kurumsal bazda ilkokul ve anaokulunda çalışan yöneticiler arasında anlamlı bir farklılığın olduğu yine T testi verilerinden anlaşılmıştır. Anaokulunda çalışan yöneticiler ilkokulda çalışan yöneticilerden daha fazla akran zorbalığına maruz kaldığını düşündüğü bir çocukla karşılaştığını belirtmişlerdir. Bunun nedeni; anaokulunda çalışan yöneticilerin çalışma ortamı ve koşulları itibari ile daha çok ev ortamı gibi koşullarda çalışmalarını okul içinde meydana gelebilecek bir durumdan haberdar olma olasılığının yüksek olmasından kaynaklanabileceği düşünülebilir.

Öğretmen ve yöneticilerin akran zorbalığı bilgi düzeyleri ortalamalarına bakıldığında birbirine yakın oranların olduğu bilgi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı, her iki grubunda katılıyorum düzeyinde bilgiye sahip oldukları, öğretmenlerin bilgi düzeylerinin yöneticilerin bilgi düzeylerinden biraz yüksek olduğu görülmüştür.

Öğretmenlerin sorulara verdikleri cevaplarda bilgi düzeylerinin en yüksek olduğu sorular birinci sırada hangisi akran zorbalığının tipleri arasında yer alır, ikinci sırada Duygusal zorbalığın diğer tüm zorbalık türlerinden daha fazla oranda benlik saygısını, depresyonu ve kaygıyı etkilediği, üçüncü sırada fiziksel zorbalığın erkeklerde en çok görülen zorbalık türü olduğu, öğretmenlerin bilgi düzeylerinin en düşük olduğu sorularda birinci sırada, tepkisel davranış akran zorbalığının bir alt grubu değildir, ikinci sırada akran zorbalığına maruz kalmanın ırk ya da etnik kökene göre farklılaşmadığı, Üçüncü sırada bir kereye mahsus saldırganca davranış, akran zorbalığı olarak değerlendirilmeyeceğini düşündükleri görülmektedir.

Yöneticilerin akran zorbalığı ile ilgili sorulara verdikleri cevaplara bakıldığında bilgi düzeylerinin en yüksek olduğu ilk üç soru birinci sırada hangisi akran zorbalığının unsurları arasında yer alır, ikinci sırada Zorba çocukların aktif ve iddiacı oldukları, kolaylıkla gaza geldikleri, sosyal becerilerin düşük olduğu görülür, üçüncü sırada hangisi akran zorbalığının tipleri arasındadır. Sorular olduğu görülmektedir öğretmen ve yöneticilerin ilk üç sırada bilgi düzeylerinin yüksek olduğu soru hangisi akran zorbalığının tipleri arasındadır. Sorusunun olduğu anlaşılmaktadır buda öğretmen ve yöneticilerin akran zorbalığı tipleri konusunda bilgi düzeylerinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Yöneticilerin akran zorbalığı ile ilgili sorulara verdikleri cevaplara bakıldığında bilgi düzeylerinin en düşük olduğu ilk üç soru; birinci sırada tepkisel davranış akran zorbalığının bir alt grubu değildir, ikinci sırada bir kereye mahsus saldırganca davranış, akran zorbalığı olarak değerlendirilmez, üçüncü sırada hangisi akran zorbalığını tanımlayan ifadedir soruları olduğu görülmektedir. Öğretmen ve yöneticilerin akran zorbalığı bilgi düzeylerinin düşük oldukları soruların Tepkisel davranış akran zorbalığının bir alt grubu değildir ve Bir kereye mahsus saldırganca davranışı, akran zorbalığı olarak görmedikleri anlaşılmaktadır.

Öğretmen ve yöneticilerin bilgi düzeylerinin düşük olduğu sorulara bakıldığında neyin akran zorbalığı olmadığı konusunda olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum öğretmen ve yöneticilerin genel bilgi düzeylerinin çok yüksek olmamasından, genelde konu ile ilgili herhangi bir ders, seminer almamalarından ve herhangi bir yayın, kitap okumamalarından kaynaklanabildiği düşünülebilir.

Öneriler

Bu bölümde araştırmanın bulgularına dayalı olarak ailelere, öğretmenlere, yöneticilere ve bu konuda yeni araştırmalar yapacak olan araştırmacılara önerilerde bulunulmuştur.

Öğretmenlere Yönelik Öneriler

Öğretmenler zorbalığın ne olduğunu, zorbalıkla karşılaştıklarında nasıl davranacakları ve kimden yardım isteyeceklerini etkinlikler yoluyla ve sohbet esnasında çocuklara öğretebilir (hikayeler, kukla, örnek olay vb.)

Öğretmenler olumlu bir sınıf iklimi oluşturmak için eğitim yılı başında sınıf kurallarını çocuklarla birlikte oluşturabilir.

Öğretmenlerin çocuklara prososyal davranışları kazandırmaya yönelik öğrenme süreçleri oluşturmaya çalışabilir.

Öğretmenlerin çocukların problem çözme becerilerini geliştirecek etkinliklere yer verebilir.

Öğretmenler çocukların zorbalık için fırsat bulabilecekleri serbest zaman etkinlikleri, bahçe etkinlikleri, oyun etkinlikleri ve rutin etkinlikleri; toplanma, temizlik ve tuvalet sırasında çocukları iyi gözlemleyebilir.

Yöneticilere Yönelik Öneriler

Okulda öğretmen, aile ve öğrencileri akran zorbalığı konusunda bilgilendirici seminer ve toplantılar düzenlenebilir.

Okul kütüphanesine akran zorbalığı ile ilgili yayın ve kitap bulundurulması öğretmenlerin bilgi düzeylerini artırabilir.

Okul içinde Aile, yönetim ve öğretmenler arasında iletişim kanallarının açık tutulması sağlanabilir.

Okul içinde işbirliğini sağlayacak ortamlar (aile, öğretmen görüşme odası) oluşturulabilir.

Okulda devamsızlık yapan öğrencilerin öğretmen ve aileleriyle vakit kaybetmeden görüşülerek devamsızlık nedeni öğrenilebilir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

Okul Öncesi eğitimde akran zorbalığını ölçecek ölçme araçları geliştirilebilir.

Nitel araştırmalarda ortaya çıkan anlamlı bir sonuç nitel araştırmalarla desteklenerek derinlemesine analiz yapılabilir.

Akran zorbalığını önleyici farklı modeller araştırılıp geliştirilebilir.

Kaynakça

- Bliding, M., Holm, A.-S., ve Hägglund, S. (2002). Offensive actions and informal settings. Student perspectives on school environments and social climate]. Stockholm: Skolverket
- Brown, W. H., Odom, S. L., & Conroy, M. A. (2001). An intervention hierarchy for promoting young children's peer interactions in natural environments. *Topics in Early Childhood Special Education*, 21(3), 162- 175.
- COWIE, H.(2011) Understanding Why Children and Young People Engage in Bullying at School, A John Wiley & Sons, Ltd., Publication
- Gifford-Smith, M. E., & Rabiner, D. L. (2004). Social information processing and children's social adjustment. In J. B. Kupersmidt & K. A. Dodge (Eds.), *Children's peer relations from development to intervention* (pp. 61-79). Washington, DC: American Psychological Association.
- Grünigen, R., Perren, S., Nagele, C. & Alsaker, F. D. (2010). Immigrant children's peer acceptance and victimizationin kindergarten: The role of local language competence. *British Journal of Developmental Psychology*, 28, 679-697.
- Gülay, H. (2009) okul öncesi dönemde akran ilişkileri, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 12 Sayı 22 Aralık 2009 ss.82-93
- Hanish, L. D., Ryan, P., Martin, C. L., & Fabes, R. A. (2005). The social context of young children's peer victimization. *Social Development*, 14(1), 2-19.

- Hatice,U. Ve Dinçer, Ç. (2012) Okul Öncesi Dönemde Akran Zorbalığı, AKU, Kuramsal Eğitimbilim Dergisi - Journal of Theoretical Educational Science, 5(4), 468-483
- Hay, D. F., Payne A., & Chadwick, A. (2004). Peer relations in childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, (1), 84-108.
- Karakaya, İsmail (2009). “Bilimsel Araştırma Yöntemleri”, (Ed. Abdurrahman Tanrıoğen), Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Anı Yayıncılık., Ankara, s. 57-83.
- Kartal, H ve Bilgin, A. (2008). “Öğrenci, veli ve öğretmen gozuyle ilköğretim okullarında yaşanan zorbalık”. *İlköğretim Online*, 7(2), 485- 495.
- Kirves, L. & Sajaniemi, N. (2012). Bullying in early educational settings. *Early Childhood Development and Care*, 182(3-4), 383-400.
- Kochenderfer, B. J. & Ladd, G. W. (1996). Peer victimization: Manifestations and relations to school adjustment in kindergarten. *Journal of School Psychology*, 34(3), 267-283.
- Lipman, E. L. (2003). Don't let anyone bully you into thinking bullying is not important. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 48(9), 575-576.
- MEB (2013). Okul öncesi eğitim programı. 12 Aralık 2018 <https://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/ooororam.pdf> adresinden erişildi.
- Miller, S. A. (2012). *Theory of mind beyond the preschool years*. New York, NY: Psychology Press.
- Mynard, H. & Joseph, S. (2000). Development of the multidimensional peervictimization scale. *Aggressive Behavior*, 26, 169-178.
- Naylor, P., Cowie ,H., Cossin, F., de Bettencourt, R. and Lemme , F. (2006) Teachers and pupils definitions of bullying. *British Journal of Educational Psychology* , 76 , 553 – 76 .
- Olweus, D.(1993)*Bullying: What We Know and What We Can Do*, Basil Blackwell , Oxford .
- Olweus, D.(1996) *The Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire*, Research Center for Health Promotion (HEMIL Center), University of Bergen, Bergen.
- Ostrov, J.M. &Keating, C.F. (2004). Gender differences in preschool aggression during free play and structured interactions:An observational study. *Social Development*, 13,255-277.
- Perren, S., & Alsaker, F. D. (2006). Social behavior and peer relationships of victims, bully-victims, and bullies in kindergarten. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(1), 45-57.
- Rodkin, P. C., & Hodges, E. V. E. (2003). Bullies and victims in the peer ecology: Four questions for psychologists and school professionals. *School Psychology Review*, 32, (3), 384-400.
- Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K. And Kaukiainen, A.(1996) Bullying as a group process: participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive Behavior* ,20, 1–15.
- Salmivalli, C., & Peets, K. (2009). Bullies, victims, and bully–victim relationships in middle childhood and early adolescence. In K. H. Rubin, W. M. Bukowski, & B. Laursen (Eds.), *Handbook of peer interactions, relationships, and groups* (pp. 322-340). New York: The Guilford Press.
- Smith, P. K., & Ananiadou, K. (2003). The nature of school bullying and the effectiveness of schoolbased interventions. *Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 5(2), 189-209.
- Song, S. Y. (2006). *The role of protective peers and positive peer relationships in school bullying: How can peers help ?* Unpublished Doctoral Thesis. University of Nebraska, Nebraska.
- Uysal, H. ve Akman, B. (2015). Erken müdahale programlarının erken çocukluk eğitimindeki rolü: Erken çocukluk eğitimine yapılan yatırım geleceğe yapılan yatırım mıdır? *Turkish Studies*, 10(3), 1053-1068.
- Özdemir, Ertuğrul (2014). “Tarama yöntemi”, (Ed.: Mustafa Metin), *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Pegem Akademi Yayıncılık., Ankara, s. 77-97.
- Wood, J. J., Cowan, P. D., & Baker, B. L. (2002). Behavior problems and peer rejection in preschool boys and girls. *The Journal of Genetic Psychology*, 136, (1), 72-88.
- Yalçıntaş Sezgin, E. (2018). "Okulöncesi Öğretmenlerin Akran Zorbalığı İlişkin Algı Ve Görüşleri: Zorbalık Davranışları Tespitleri, Zorbalık Davranışları Karşısında Uyguladıkları Stratejiler Ve Aldıkları Önlemler" *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 33, Denizli, s.85-104.

Yurdakul, E. ve Dağcıoğlu B. F, (2016) Aile Hekimlerinin ve Çocuk Sağlığı Hastalıkları Hekimlerinin, Çocuklarda Akran Zorbalığı Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin Araştırılması, Uzmanlık Tezi 42-45